Θετός γιος της Αθηνάς, ο Εριχθόνιος ήταν αυτός που ίδρυσε τα Αθήναια, την γιορτή προς τιμή της Αθηνάς, όταν έστησε το ξόανο της θεάς στην Ακρόπολη. Πρέπει να ήταν γιορτή για την λήξη του θερισμού. Όταν ο Θησέας ένωσε τους συνοικισμούς σε μια πόλη, η γιορτή πήρε το όνομα Παναθήναια. Γιορτάζονταν τακτικά κάθε χρόνο ως την εποχή του Σόλωνα. Τα είπαν Μικρά Παναθήναια, σε αντιδιαστολή προς τα Μεγάλα που, από τον καιρό του τύραννου Πεισίστρατου, καθιερώθηκαν να γιορτάζονται κάθε τέσσερα χρόνια. Εξελίχθηκαν σε μια από τις πιο σπουδαίες γιορτές. Ο Πεισίστρατος, τον 6ο π.Χ. αιώνα, ήταν αυτός που καθιέρωσε γυμνικούς και μουσικούς αγώνες. Την πρώτη φορά ξεκίνησαν με την απαγγελία των επών του Ομήρου αλλά εξελίχθηκαν σε διαγωνισμούς κιθάρας και αυλού με βραβεία χρηματικά και στεφάνια για τους νικητές. Ο διαγωνισμός ήταν ανοιχτός σε όλους τους Έλληνες και δεν περιοριζόταν στους Αθηναίους.

Στον ίδιο τον Εριχθόνιο αποδιδόταν η εισαγωγή στα Παναθήναια των ιππικών αγώνων. Ήταν αρματοδρομίες με τον ηνίοχο να οδηγεί το άρμα και τον αθλητή να κάνει ακροβατικές ασκήσεις. Προστέθηκαν αρματοδρομίες με πολεμικά άρματα και άρματα με δυο ή τέσσερα άλογα (τέθριππα). Οι διαγωνιζόμενοι χωρίζονταν σε ομίλους ανάλογα με την ηλικία και τις δυνατότητες των αλόγων. Αργότερα, οι ιππικοί αγώνες συμπληρώθηκαν και με ιπποδρομίες, ενώ, υπήρχε και επίδειξη γυμνασίων ιππικού: Οι Αθηναίοι ιππείς χωρίζονταν σε δυο ομάδες και αναπαρίσταναν επελάσεις ή παρέλαυναν μπροστά στους επισήμους.

Από την εποχή του Πεισίστρατου, στο πρόγραμμα των αγώνων μπήκε και το πένταθλο (δρόμος, πάλη, πυγμαχία, άλμα και δισκοβολία). Οι αθλητές χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με την ηλικία τους. Οι νικητές βραβεύονταν με πιθάρια λάδι, τους «παναθηναϊκούς αμφορείς» που έφεραν παραστάσεις στη μια πλευρά της Αθηνάς να κραδαίνει το δόρυ και στην άλλη σκηνών από τους αγώνες.

Ο Περικλής ήταν αυτός που έδωσε στα Παναθήναια ακόμα μεγαλύτερη ώθηση και ανήγειρε το Ωδείο, όπου στο εξής γίνονταν οι μουσικοί αγώνες. Σημαντικός όμως ήταν ο διαγωνισμός πολεμικού χορού, την αρχή του οποίου αναζητούσαν σε πολύ παλιές εποχές. Ήταν ο πυρρίχιος, τον οποίο, όπως έλεγαν, είχε πρωτοχορέψει η ίδια η θεά Αθηνά, αμέσως μετά την νίκη των Ολύμπιων θεών στην Γιγαντομαχία. Θεωρούσαν την Γιγαντομαχία ως μια από τις πιο μεγάλες στιγμές στην διαδρομή της θεάς και γι' αυτό σκηνές της αναπαριστάνονταν στον πέπλο των Παναθηναίων, στην ασπίδα της Αθηνάς και στις μετόπες του Παρθενώνα. Και ο πυρρίχιος χορός, στην πραγματικότητα, ήταν αναπαράσταση μάχης με τους χορευτές να κρατούν ασπίδα και να κραδαίνουν δόρυ, ακριβώς όπως εμφανίστηκε η Αθηνά, όταν ξεπήδησε από το κεφάλι του Δία. Οι νικητές έπαιρναν βραβείο ένα βόδι, όπως και εκείνοι

που νικούσαν στον διαγωνισμό «ευανδρίας». Ανδρικά καλλιστεία, θα τον λέγαμε.

Από πολύ παλιά είχε ξεκινήσει και ο διαγωνισμός λαμπαδηδρομίας που γινόταν νύχτα, την ενδέκατη ημέρα των εορτών, παραμονή της μεγάλης πομπής και θυσίας. Ήταν ένα είδος σκυταλοδρομίας με αναμμένους πυρσούς, στην οποία συμμετείχαν πέντε ομάδες με σαράντα δρομείς καθεμιά. Οι αθλητές διανύανε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου, πριν να παραδώσουν τους αναμμένους πυρσούς αντί της σημερινής σκυτάλης. Νικούσε η ομάδα της οποίας ο τεσσαρακοστός δρομέας έφτανε πρώτος στον βωμό και τον άναβε. Οι νικητές έπαιρναν από μια υδρία.

Την δωδέκατη ημέρα των Παναθηναίων γινόταν η μεγάλη πομπή. Στη διάρκειά της, μεταφερόταν ο πέπλος, προσφορά των Αθηναίων στην θεά τους. Η ύφανσή του γινόταν κάτω από την επίβλεψη της ιέρειας από τέσσερις αρρηφόρες και μερικές «εργαστίνες παρθένες». Οι αρρηφόρες ήταν κορίτσια επτά ως ένδεκα χρόνων, τα ωραιότερα από τις πιο καλές οικογένειες, έμεναν στην Ακρόπολη και για μήνες μοναδική τους απασχόληση ήταν η ύφανση του πέπλου της θεάς. Είχε χρώμα κίτρινο και έφερε παραστάσεις από τους αγώνες της Αθηνάς εναντίον των Γιγάντων. Η πομπή ξεκινούσε από τον Κεραμεικό και κατέληγε στην Ακρόπολη. Αργότερα, ο πέπλος κρεμιόταν σε μια ιερή τριήρη που ανέβαινε στην Ακρόπολη με συνδυασμό διαφόρων μοχλών και τροχαλιών.

Επικεφαλής της πομπής βάδιζαν οι επίσημοι, ακολουθούσαν τα ζώα που έμελλε να θυσιαστούν (δυο αρχικά, πολλά στη συνέχεια) και πίσω τους πήγαιναν οι κανηφόρες, επίσης κορίτσια καλών οικογενειών που έφεραν στο κεφάλι τους ελαφριά κάνιστρα με προσφορές για την θεά. Μέτοικοι με τις γυναίκες και τα παιδιά τους ακολουθούσαν κουβαλώντας δοχεία με λάδι (ονομάζονταν «σκαφηφόροι») και πιο πίσω έρχονταν οι θαλλοφόροι, νέοι όμορφοι που κρατούσαν κλαδιά ελιάς. Η πομπή έκλεινε με στρατιωτικά τμήματα οπλιτών, αρμάτων και ιππικού. Στον βωμό της θεάς θυσιάζονταν τα ζώα και κάπου εκεί έκλεινε η γιορτή.

(τελευταία επεξεργασία, 10 Δεκεμβρίου 2020)